Олесь Гончар

НЕХАЙ ЖИВЕ ЖИТТЯ

ОПОВІДАННЯ

Містечко вразило Катерину своїм спокоєм, тишею і порядком. Вулички, якими вона проїздила, були старанно підметені, дерева, немов попідстригувані перукарем, будиночки укріплені дебелими воротами, з вивісками на них: "у дворі злі собаки". В містечку все своє: і "чоловічий кравець такий то", і "годинниковий майстер", і "кафе— ресторан", і будинок для приїжджих, що його тут претензійно називають "Гранд-отель". Зупинившись у цьому готелі, Катерина пішла в редакцію райгазети— місце своєї майбутньої роботи, але там нікого не застала, бо сьогодні неділя, і в районі вихідний день. Недалеко від редакції, внизу, горить на сонці тисячами білих вогників озеро. Катерина спустилась крутою стежечкою повільно пішла берегом.

Летів сонячний гарячий вітер, сухий пил. Звичайно темно-зелені дерева, тепер шуміли, лопотіли, вилискуючи спідніми сторонами листу, мов металом. По тім боці озера сріблились від сонця високі осики.

Дівчина зупинилась, оглядаючи старий човен, перекинений на піску. Біле, майське плаття її полоскалось на вітрі, облипало стан, виразно окреслюючи форми тіла.

Борис, молодий актор місцевого робітничо-колгоспного театру, прогулюючись понад озером, ще здалеку помітив Катерину. І хоч бачив її лише в спину, зрозумів, що дівчина не тутешня.

А вона, зачувши Борисові кроки, оглянулась: смуглява, повнолиця, з буйною чорною зачіскою. Погляди їхні зустрілися, охрестились на перекиненому човні і застряли в ньому, як стріли. Борис перший опустив

очі. Вражений, збентежений пішов берегом, перечіпаючись об сухі пеньки.

А Катерина дивилась услід йому й думала: хто він, цей блідолиций високий юнак, що тільки-но так пильно подивився на неї тихими відданими очима? Чом його мрійний погляд так довго затримався на тому зчорнілому човні?

Повернувшись до готелю, Катерина взяла книжку, але читати не могла. Хотіла заснути — сон не приходив.

Увечорі вийшла надвір.

По центральній вулиці і тут і там блимали ліхтарі. На низькому чорцому небі тремтіли зорі, білів безкровний місяць Іноді проходили парочки, з поодчинених вікон чулись мирні звуки патефонів. З театру доносилася музика.

Катерина взяла квиток і зайшла всередину.

Борис знав всю тутешню публіку, і тому майже інтуїтивно, відчував коли хтось новий з'являвся в театрі.

Сьогодні він щоразу нервово поглядав у зал, бо чомусь був упевнений, що смуглява незнайомка прийде на спектакль.

Катерина ввійшла під кінець першого акту і попростувала в передні ряди. Борис глянув на неї, і очі їхні знову зустрілися.

Артист як стояв, так і занімів; не звертав уже більше уваги ні на суфлерське шипіння з будки, ні на їдкі гримаси режисера з ложі, які значили, що Борис порушує спектакль.

Катерина взялася за спинку стільця, але задивившись на сцену, не сідала. Вона одразу впізнала в акторові, загримованому під комсомольця з часів громадянської війни, того юнака, що зустріла сьогодні на озері. Дивлячись на нього, вона мов увібрала в себе його очі, і вже коли Борис і в гру включився, і зійшов зі сцени, Катерина, сидячи між незнайомими людьми, бачила" як плавають у просторі ті глибокі очі, збуджуючи в ній мрії та солодку бентежність.

А Борис, в антрактах неуважно слухаючи режисерові вичитування, старався вгадати, хто вона, та сувора на вигляд смуглявка, що як невідома птиця залетіла в затишні містечкові сади, розбудила в хлопцеві молоді почуття.

Виступивши в останньому акті, Борис глянув у зал, і серце йому обірвалось: місце, де сиділа незнайома, було вільне.

Сяк — так дотяг роль до кінця. З театру вийшов утомлений, більш ніж звичайно.

Спить містечко. Вся земля потоплена в тьмяноголубій воді, сизі-обриси далекого лісу, будинків, дзвіниць стерлися, м'яко розпливлися. Все наче ві сні, або на дні моря: нечітко, голубо, фантастично.

"Де вона?"—думав Борис, прямуючи до озера.

Він сів на трухлявому човні, мов освяченому її поглядом, і чогось ждав. Відчував, що має статися хороше щось, незнане досі, хоч і не уявляв, що саме.

Раптом затріщали за спиною гіллячки верб. Борис, озирнувшись, злякано стрепенувся: прийшла вона!

— Я почувала, що ви прийдете сюди,— сказала Катерина, сідаючи поруч.

Борис розгублено мовчав і не ворушився, наче боявся, що дівчина зникне, як мана. Катерина вразила його рішучим владним поглядом темних очей та своїм голосом, міцним і соковитим.

Спочатку хлопець губився від незвичайної близькості, не міг договорити фрази, а Катерина тільки розуміючо посміхалась і, взявши його за руку, лагідно підбадьорювала:

— Більше витримки, друже... Ти ж грав сьогодні в "Як гартувалась сталь".

— А чому ти не добула до кінця?

— Грали ви скучно.

Борис швидко оволодів собою: сила Катерини ніби переселялась в нього, і він відчував себе, як курча під крилами.

Розповідав про минуле свого містечка, про підземні ходи, які остались ще з часів нападу татар, про місцевий музей, цінності райбібліотеки, про взаємовідносини між акторами трупи.

А Катерина старалась розпитати його, що робить молодь вечорами, чого їй не вистачає, як розгорнена спортивна робота, чи люблять читачі райгазету, що говорять про неї.

Борис сидів збуджений. Ця місячна ніч на березі озера, стишена, мов здалеку, мова, гарячий дотик коліна дівчини,— Асе це настроювало його по-новому, хотілося вчинити щось незвичайне, якийсь подвиг, щоб здивувати людей і зокрема Катерину. В цю мить він готовий був летіти хоч на полюс.

Граючись кишеньковим ножиком, актор вирізьбив на човні Спочатку літеру, потім другу, і це йому сподобалося. Вже із задоволенням кінчив: "Нехай живе життя"

Катерина прочитала і замислилась. По паузі звернулась до Бориса:

— А ти розумієш, що ти написав?

Акторові стало ніяково...

А між тим, прокинувшись наступного ранку, він уже не пам'ятав про це запитання. На душі було ясно і легко. Згадав у ліжку про перший вчорашній поцілунок, і солодко підігнув коліна.

Оце і є життя! Чого ще не вистачає Борисові? Світла кімната, бібліотека на всю стіну, на інших стінах — портрети корифеїв театру, на столі в стаканчику пучечок пахучого бузку, як символ спокою і щастя. Борис чує, як у сусідній кімнаті хазяйка подзенькує посудом, готує сніданок. Гаразд! Залишається включити рупор, зробити зарядку, потім вмитися до пояса і снідати.

Випивши чашку какао і скуривши смачну цигарку, Борис п'яніє від задоволення. Чого можна ще бажати?

Раптом він згадав, як неспокійно і насмішкувато поблискували вчора очі Катерини, коли він оповідав їй про життя в містечку. Згадавши це, Борис замислився. Катерина була йому незрозумілою.

Цілі дні вони не бачились. Борис ішов з ранку на репетиції, які іноді затягались до самого вечора.

Катерина ж літала райпарткомівською машиною по колгоспах району, нашвидку писала статті, виступала на передвиборних мітингах,

вела комсомольську політшколу, працю, вала у військовому клубному гуртку.

Над життям ніколи було особливо роздумувати. Насідали на неї думки лише після дощу, коли в очищеному дзвінкому повітрі ставали чутні гудки далеких поїздів. Ці гудки дівчина слухала, як зовучий голос якоїсь великої людини, що кликала її в нові краї і землі, до нових людей, до нового життя. Тоді уява Катерини вимальовувала чудесний Далекий Схід, бурний, киплячий Комсомольськ на Амурі і славне море Байкал на путі до нього.

Тільки по вихідних Катерина зустрічалася з Борисом опівдні біля готелю. Вони, взявшись за руки, ішли вуличками міста в ліс, на луки. Люди дивились на них з вікон, із воріт і радісно проводжали чистими людяними посмішками, мов би хороших дітей.

В лісі бавилися, жартували до нестями. Часто розлучалися тільки для того, щоб потім згукуватися, ловити одне одного. Дівчина любила ховатись за густими кущами; Борис же, розгледівши її, кидався ловити, а вона з шурхотом пірнала в зелень. І так бігали обоє, поки, радісно втомлені, задихані падали десь на лісовій поляні, налитій, мов зелений келех, янтарним сонцем, і віддихувались.

Потім Борис назбирував цілі букети квітів, насипав їх у пелену Катерині і, беручи по одній, пояснював:

— Оце степові гіацинти — ніжноголубі, це майник з колосками пахучого білого цвіту, це адокса, а це весняна крупка...

Катерина уважно слухала його, а потім перебивала:

— Ти чув: від нас їде сім хетагуровок?

— Хетагуровки? — зводив брови Борис.— Ну й хай їдуть. Чого це ти зараз про них говориш?..

Після цього розмова надовго завмирала.

Якось увечорі вони сиділи в скверику. Ідучи з їдальні, співали червоноармійці, стрясаючи повітря могучими голосами.

Катерина відбивала ногою такт пісні.

— Прекрасно співають,— мовила вона.

— Грубувато,— відзначив Борис. —Якби туди альтів. А взагалі, я більше люблю тишу.

І він оповідав, як хороше жити в такому тихому містечку, в зручній квартирі, де надзвичайно підвищується працездатність людини, і де можлива справжня творчість.

— Хто це сказав,— перебила його Катерина,—що творити можна лише в огні?

— Це ти сама вигадала.

— Невже?

Довго мовчали. Катерина замріялась і, посміхнувшись, зітхнула;

— Поїхати б на Далекий Схід.

— Що ти?— стривожився Борис.

— З хетагуровками.

— Там без тебе єсть ...

— Що єсть? — не дала доказати Катерина.— Тобі, певно, хочеться, щоб хтось за тебе будував, хтось тебе охороняв! А твій обов'язок...

— Не говори, люба, красиво. Ти просто хочеш подорожувати,— сказав Борис, і від гострого сухого погляду Катерини знітився.

Наступного вечора Борис сидів на пам'ятному човні, а Катерина лежала засмучена, поклавши голову Борисові на коліна. Він хотів поцілувати її, дівчина одвела голову:

— Не цілуй в губи.

— А в щоки?

— В щоки можна.

Повільно цілував, впиваючись їй в щоки, в очі, в шию і

пам'ятав, скільки минуло часу — хвилини, години, чи може

вічність.

Раптом Катерина зірвалась на ноги, гнівно крикнула:

— Не цілуй мене!

І, закривши лице руками, заридала. Вона плакала довго. Борис безпомічно гладив її плече, і не знав, що діяти.

Раптом вона рвучко обернулась до нього, охопила шию і жарко зашепотіла:

— А все таки... я люблю тебе!.. хоч ти й... не розумієш мене!

Притиснулась гарячою щокою до його грудей:

— Любий мій!

До болю поцілувала і втекла.

...Удосвіта вона виїхала на вокзал, де збирались хетагуровки.

Дорога іде в сутінках. З одного боку смуга соснового вору, крізь нього просвічуються розлогі зелені луки, по яких Ще з ночі бродять колгоспні череди.

По другий бік — густий листвяний ліс, над верховіттям його рожевіє небо, сонце скоро-скоро зійде, а може й зійшло вже за лісом. Ліс сповнений цьовкання, тьохкання, чирикания, дзвінкого і милозвучного, як тисячі срібних струмочків,

І раптом — наче міраж: ліс кінчився, перед очима одкривається голубий світ-океан, повітряний, легкий, весь у світлих дрижачих тонах. Синюватий дим з хат і з вогнищ, якими обкурюють розлогі плантації, затопив долини, злився з голубими полями, а їхня голубінь плавно переходить в далекі сизі узгір'я, зливається з небом. І в людини таке враження, ніби піднялася вона високо над землею, почала уходити в небо.

Вогнем заблищали заплакані очі Катерини, щоки взялися

темним рум'янцем. Думки про Бориса поступились перед ширшими думами—про далеку дорогу, ваблячу своєю невідомістю.

Як зустріне її нове життя, повне боротьби й горіння?

Дівчина вчула себе гордою і сильною.

Коли проїздили повз пам'ятник загинулим партизанам, що стояв над шляхом, Катерина встала з візка, підійшла до сірого каменя, як тоді, коли їхала в містечко. І як тоді знову намагалася знайти імена убитих.

Постоявши хвилину в задумі, дівчина сміливо рушила вперед по росяній траві в такт стукові коліс.

А Борис, дізнавшись ранком, що Катерина виїхала, мов очманілий приплентався на берег озера, довго блукав тут потім сів на старому перекиненому човні. Зненацька у вічі кинувся надпис, зроблений ним тоді, увечорі:

"Нехай живе життя!"

Тепер почорнілі від дощу різьблені літери звучали якось особливо.

Актор встав і, спотикаючись, підійшов до озера, У ньому він побачив себе, пусте синє небо та нерухомі віти верб.

Харків, 1938 р.